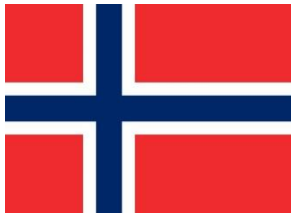

Nordiska språk

Om norska – bokmål och nynorska

Språk: Norska

Antalet talare: ca. 5 miljoner

Exportord: slalom, fjord och quisling

Hur man hälsar: hei och goddag

Svårast att säga: russiske ripsbusker og andre russiske ripsbuskvekster

Norska kan skrivas på två sätt

Den norska språksituationen är unik. Norska kan nämligen skrivas med två olika skriftspråk – bokmål och nynorska. Som norsk skolelev får man välja vilket språk man vill använda som huvudspråk. Idag är det knappt 90 procent som väljer bokmål och drygt 10 procent som väljer nynorska.

Bakgrunden är historisk. I 300 år var Norge en del av Danmark, och danska var det officiella skriftspråket i Norge. Efter frigörelsen i början av 1800-talet ville norrmännen skapa ett eget, norskt skriftspråk. Det skedde med två konkurrerande metoder. Den ena metoden justerade danskan så att man gradvis närmade sig norskt talspråk (så skapades dagens bokmål). Den andra metoden skapade ett helt nytt skriftspråk som tog sin utgångspunkt i norska dialekter (så skapades dagens nynorska).

Det finns både fördelar och nackdelar med att skriva norska på två olika sätt. En av fördelarna är att norrmännen kan välja ett skriftspråk som ligger nära den egna dialekten. En av nackdelarna är att systemet blir dyrt och komplicerat, eftersom alla läroböcker, myndighetsdokument och annan viktig information måste ges ut på båda språken. Både bokmål och nynorsk har hängivna anhängare som ibland gått i fronten för det som närmast kan beskrivas som ett språkkrig. Andra har försökt medla och lansera förslag till hur man kan förena skriftspråken, men det har mest lett till ytterligare valmöjligheter och en förvirring om hur nynorsk och bokmål egentligen ska skrivas.

Starka dialekter

Jämfört med Danmark, Sverige och många andra länder har norskan lyckats bevara flera av sina dialekter. De dialektala dragen i språket är fler och tydligare, vilket bland annat innebär att en norрман avslöjar mer om var han kommer ifrån när han talar. Anledningen är dels en medveten språkpolitik, dels att den norska geografin bidragit till större avstånd mellan folk. Generellt kan man dela upp dialekterna i fyra huvudområden – östlandsmål, vestlandsmål, tröndermål och nordnorska mål.

Hur förstår man norska?

En del vanliga ord i framför allt nynorska dialekter är svåra att förstå för andra nordbor. Det gäller bland annat pronomen som me (=vi), dykk (=er) och hennar (hennes). Det gäller också frågeord som korleis (=hur) och kvifor (=varför).

Vokalkombinationer, så kallade diftonger, är vanligare i norskan än i danskan och svenskan. Det gäller framför allt ei, øy og au (nei istället för nej, øy istället för ö, aust istället för öst). Andra nordbor brukar ha svårt att uttala de norska diftongerna. Au ska exempelvis snarare uttalas som eu. Lyt för exempel till det norske ord [hauk](#).

Jämför språken

Denna text är översatt till alla nordiska språk. Hitta likheter och olikheter genom att klicka runt på sidorna om språken. Här är den norska versionen:

Svensker, nordmenn og dansker forstår hverandre ganske bra. De har større problemer med islandsk, til tross for at islandsk ligner det skandinaviske språket man snakket for tusen år siden. Islandskens nærmeste slektning er færøysk, men språkene er ikke så like at en islending forstår en færing uten problemer.

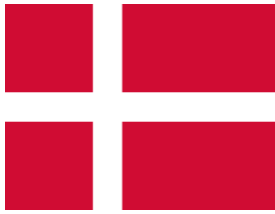
Finsk minner om estisk, men det fins også likheter med de samiske språkene. I både finsk og samisk kan man for eksempel lage lange ord ved å legge bøyingsendelser til ordstammen. Men når det gjelder lange ord, er grønlandsk i en klasse for seg. Der andre språk trenger en hel setning, holder det iblant med ett eneste grønlandsk ord.

Den norska texten är fylld av bokstaven e – hela 82 stycken (jämfört med bara 47 i den svenska)! Det beror bland annat på grammatiska ändelser – substantivets pluraländelse är ofta –er, verbens infinitivformer slutar ofta med e (till exempel lage) och adjektiven avslutas ofta med e före ett substantiv (skandinaviske och lange). Men det beror också på att norskan och danskan oftare stavar ord med e där svenskan använder bokstaven ä.

I ordet hverandre är h:et stumt – det ska inte uttalas. Så har det varit också i svenskan, men där tog man h:et bort i en stavningsreform 1906. Uttalet är dock detsamma i både svenska och norska.

Fler av ordvalen är lika i danska och norska, men annorlunda i svenska. Det gäller till exempel setning (istället för mening). Att danskan och norskan har ett större gemensamt ordförråd är ett tecken på att det norska skriftspråket är baserat på det danska.

Om danska

Språk: Danska

Antalet talare: ca. 6 miljoner

Exportord: Bil och Jante

Hur man hälsar: Hej och Goddag

Svårast att säga: Rødgrød med fløde

Danska som första- och andra språk

Danska är inte bara modersmål för cirka fem miljoner danskar – det är också ett viktigt andraspråk på Island, Färöarna och Grönland. Här måste alla skolelever läsa danska som främmandespråk. Särskilt på Färöarna är danskans ställning stark. Många färöiska ungdomar föredrar till och med att läsa böcker på danska framför att läsa på sitt eget modersmål.

Det danska uttalet

Danska är det nordiska språk som andra nordbor har störst problem med – och huvudförklaringen är det danska uttalet. Att läsa danska brukar sällan vålla några problem. Att förstå talspråket är däremot något helt annat.

En av förklaringarna är att det finns en stor skillnad mellan danskt tal- och skriftspråk. Ändelser och trycksvaga stavelser försvinner ofta när danskan ska uttalas, vilket gör det svårare att avgöra när ett ord börjar och slutar. Lyssna t.ex. på [adoptere](#) och [kage](#) på danska genom att klicka på orden. Det ställer inte bara till det för andra nordbor. Undersökningar har visat att danska treåringar lärt sig betydligt färre ord än sina jämnåriga i exempelvis Norge och Sverige, samt att danska skolbarn har en svårare uppgift när de ska lära sig att läsa och skriva på sitt eget språk.

Danskan har många låneord

Engelska lånord strömmar in i alla nordiska språk, men tendensen är dessutom att de engelska orden behåller sitt engelska utseende i danskan, inklusive grammatiska böjningsändelser och stavningsformer. Computer, weekend, speaker och teenager är exempel på ord som kan användas i danska, men som ersatts med mer nordisk klingande varianter i norska och svenska. Även historiskt har danskan varit flitiga på att låna in ord från andra språk. Ord som bange, borger, angst och alene har exempelvis sin förklaring i en tysk inlåningsvåg som var starkt på 1600-talet.

Räkna på danska

När en dansk börjar räkna får andra nordbor svårt att hänga med. Men det är faktiskt bara fem ord som ställer till det, nämligen halvtreds, tres, halvfjerds, firs och halvfems. De kan verka obegripliga, men det finns en logisk förklaring. Det danska systemet bygger nämligen på tjugotal, och tjug på danska heter snes i singular och snese i plural. När danskarna säger tres är det en sammanslagning av tre snese, medan firs är en sammanslagning av fire snese. Halvtreds betyder alltså tre snese minus en halv snese. Ser du logiken? Om inte får du lära dig orden utantill: 20: tyve 30: tredive 40: fyrre 50: halvtreds 60: tres 70: halvfjerds 80: firs 90: halvfems 100: hundrede

Hur förstår man danska?

Ett av de stora problemen med det danska uttalet är att det oftast bara är betonade ord som markeras tydligt i talspråk. Obetonade stavelser blir svåra att uppfatta för den som talar svenska eller norska.

Flera vokaler uttalas annorlunda i danska och svenska. Ett långt a-ljud blir nästan som ett ä i danska, och u uttalas snarare som ett o. Lyssna t.ex. till [saga](#) på danska och [städa](#) på svenska genom att klicka på orden. Om ett ord börjar med g eller k ska det alltid uttalas med g- och k-ljud (till skillnad från i svenska). Jämför [kæreste](#) på danska och [käresta](#) på svenska genom att klicka på orden. Konsonanterna i kombinationer som sk-, skj- och stj- uttalas alltid var för sig, och inte som i svenskan med ett sammandraget sje-ljud. Lyssna t.ex. till [sjæl](#) och [sjæl](#).

Jämför språken

Denna text är översatt till alla nordiska språk. Hitta likheter och skillnader genom att klicka runt på sidorna om språken. Här är den danska versionen:

Svenskere, nordmænd og danskere forstår hinanden rimelig godt. De har større problemer med islandsk, selvom islandsk ligner det skandinaviske sprog som taltes for tusind år siden. Nærmest beslægtet med islandsk er færøsk, men sprogene er ikke så ens at en islænding forstår en færing uden problemer.

Finsk minder mest om estisk, men det har også ligheder med de samiske sprog. I både finsk og samisk kan man for eksempel danne lange ord ved at tilføje bøjningsendelser til stammen af ordet. Men når det gælder lange ord er grønlandsk i en klasse for sig. Hvor andre sprog behøver en hel sætning rækker det til tider med et enkelt grønlandsk ord.

I den danska texten finns det många b, d och g där den svenska och norska istället använder p, t och k. Man brukar säga att danskan föredrar mjuka vokaler, medan norskan och svenskan föredrar hårda vokaler. Skillnaderna speglas också i uttalet.

Om isländska

Språk: isländska

Antalet talare: ca. 320.000

Exportord: gejsir och børsärk

Hur man hälsar: hæ, halló eller góðan daginn

Svårast att säga: Það fer nú að verða verra ferðaveðrið (det kommer att bli värre resväder)

Det isländska alfabetet

En sak som skiljer isländskan från de skandinaviska språken är antalet bokstäver i alfabetet – det finns 32 stycken, trots att varken c, q, z och w finns med. Flera av vokalerna har en accent, som i orden árum, rót och þúsund, och uttalas med ett eget ljud. Á ska uttalas som diftongen /au/, ó ska uttalas som /åo/ medan ú liknar ett svenskt o-ljud.

Dessutom har isländskan (precis som färöiskan) två tecken som helt saknas i de skandinaviska alfabeterna, nämligen þ (thorn) och ð (ed). Medan ed är en variant av bokstaven d är thorn en kvarleva från det gamla runalfabetet. En tid användes den även i engelskan för att markera th-ljudet i ord som think och thing. Medan ljudet saknas i de skandinaviska språken fyller det en funktion i isländskan. Därför överlevde bokstaven när islänningarna gick över till det latinska alfabetet.

Isländskan förändras ... långsamt

Isländskan är det språk som mest liknar den fornnordiska som talades i hela Norden för tusen år sedan. En islänning kan till och med förstå texter från 1200-talet utan större problem.

Grammatiken är i stort sett oförändrad, till exempel med fyra kasus (nominativ, genitiv, ackusativ och dativ). Det bidrar till att substantivets möjliga böjningsändelser blir betydligt fler än i de skandinaviska språken. Substantivets böjning bestäms inte bara av kasus, utan också av genus (maskulinum, femininum och neutrum) och om böjningsmönstret är starkt eller svagt. Dessutom förändras böjningen av bestämning och plural. Veldig många böjningsändelser, helt enkelt. Den som vill lära sig isländska får ligga i.

Det finns flera anledningar till att isländskan har förändrats långsammare än svenska, norska och danska. En är att isländskan talas på en ö som har varit isolerad genom historien. Språket har inte varit lika hårt utsatt för utländska influenser. En annan är att det komplicerade böjningssystemet gör isländskan mindre mottaglig för lånord. Det blir svårt för främmande ord att smälta in. En tredje är att många islänningar värnar om sitt språk och vill behålla det i ursprungligt skick.

Isländska ord istället för låord

När isländskan behöver ett nytt begrepp skapas nya isländska ord, ibland genom att gamla ord används med en ny betydelse eller genom att ett utländskt ord direktöversätts till isländska. Far betyder exempelvis flytta och sími betyder tråd. När telefonen blev populär i början av 1900-talet skapades sammansättningen farsími. World wide web – alltså www – heter veraldarvefurinn på isländska, som i direktöversättning blir något i stil med 'världs-väven'.

Men inte ens isländskan är helt fri från låord. Det heter till exempel blogg och vídeó på isländska. En konservativ språkbevarare kan kalla en pizza för flatbaka (eller pítsa), men det är ett ord som inte har fått något genomslag hos gemena män. Inte ens den isländska stavningen pítsa verkar slå igenom. De flesta pizzerior i Reykjavik fortsätter att servera pizza med två z'or.

Här är sju exempel på kreativa isländska ord. Sök gärna efter fler på nätet:

<i>dator</i>	<i>tölva</i> (av völva och töl, som betyder ungefär spåkvinna och tal)
<i>demonstrera</i>	<i>halda kröfugöngu</i> (hålla kravgång)
<i>helikopter</i>	<i>þyrlla</i> (virvla runt)
<i>kontor</i>	<i>skrifstofa</i> (skrivstuga)
<i>teater</i>	<i>leikhús</i> (spelhus)
<i>pass</i>	<i>vegabréf</i> (vägbrev)
<i>margarin</i>	<i>smjörlíki</i> (något som påminner om smör)

Jamför språken

Denna text är översatt till alla nordiska språk. Hitta likheter och skillnader genom att klicka runt på sidorna om språken. Här är den isländska versionen:

Svíar, Norðmenn og Danir skilja hver annan nokkuð auðveldlega. Þeir eiga í meiri vandræðum með íslensku þrátt fyrir að íslenskan líkist skandinavíska málinu sem talað var fyrir þúsund árum síðan. Nánasti ættingi íslenskunnar er færeyskan en tungumálin líkjast þó ekki hvort öðru svo mjög að Íslendingur geti skilið Færeying án vandræða.

Finnskan minnir á eistnesku en á einnig ýmislegt sameiginlegt með samísku. Í bæði finnsku og samísku getur maður til dæmis myndað löng orð með því að bæta beygingarendingum við rót orðsins. Það er samt grænlenskan sem er í sérflokki hvað varðar löng orð. Meðan önnur tungumál nota heila setningu nægir stundum eitt grænlenskt orð.

Om finska

Språk: finska

Antalet talare: ca.5,5 miljoner

Exportord: sauna, sisu, rapakalja, rapakivi

Hur man hälsar: Hei, Hyvää päivää

Finska talas huvudsakligen i Finland och är modersmål för ca 4,9 miljoner finländare (ca.90%). Finland har två nationalspråk, finska och svenska (som är modersmål för ca 5,3%, ca 300 000 finländare,). Utanför Finland är finska ett av Sveriges officiella minoritetsspråk, enligt uppskattning har över 700 000 personer i Sverige finsk härkomst och ca 300 000 – 400 000 av dem talar finska. Finska minoriteter finns också i Norge, Ryssland och Estland.

Finska språket tillhör den uraliska språkfamiljen, i underavdelningen finsk-ugriska och närmare bestämt den östersjöfinska gruppen. Språket är närmast besläktad med estniska och samiska, och inte släkt med de nordiska språken.

Finska skriftspråket har utvecklats relativt sent. Först efter reformationen utgavs de första tryckta skrifterna, närmast religiösa texter, lag och förordningar. Den politiska och idéhistoriska utvecklingen på 1800-talet skapade nya förutsättningar för språkutvecklingen. Enligt språkförordningen år 1863 skulle finska språket inom loppet på 20 år bli ett allmänt undervisnings-, ämbets- och rättsspråk vid sidan av svenskan.

Finska grammatikens särdrag

Finskans grammatik skiljer sig avsevärt från nordiska språken. Finska ord saknar genus, och därmed saknas också artiklar och obestämda eller bestämda former. Även personpronomen saknar genus, d.v.s. pronomen "hän" (3. pers. sing.) används för både han och hon.

Finskan är ett agglutinerande språk, ett språk där ett ord får olika betydelser då en mängd ändelser fogas till ordstammen. Orden böjs i numerus och kasus (15 st.) som uttrycks genom ändelser och stadieväxlingar. Verben böjs i person, singularis och pluralis samt i tempus och modus. Ordföljden är mycket fri i jämförelse med många andra språk.

Skrift och uttal

Alfabetet består av följande 29 bokstäver:

A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z Å Ä Ö

Bokstäverna b, c, f, q, w, x, z och å förekommer dock inte i ord som är ursprungligen finska.

Ljudet x skrivs vanligen med bokstäverna ks och å används endast i svenska namn eller lånord från andra språk.

I skrift och uttal motsvarar vanligen en bokstav ett ljud. Långa eller korta vokaler förekommer inte, utan ett långt a-ljud skrivs med "aa". Även konsonanterna förekommer enkla, t.ex. "k", och dubbla "kk". Betoningen av ordet ligger alltid på första stavelse.

Ordförråd

Finska ordförrådet har förnyats och förnyas fortfarande både genom nyord och lånord. Lånord från andra språk (tidigare baltiska, svenska och ryska, nuförtiden också engelska) är oftast anpassade till finskt uttal (glas – lasi, post – posti, klockare – lukkari). På grund av en lång gemensam historia med Sverige är antalet lånord från svenska till finska störst, ungefär 4000. Antalet finska lånord i svenskan är betydligt färre, men några exempel är poika – en pojke och kenkä – en känga.

Många nyord har skapats med finska ord som grund. I stället för bibliotek skapades ordet kirjasto av ordet kirja, en bok. Telefon heter på finska puhelin och ordet kommer från verbet puhua – att tala. För mobiltelefon skapades först ordet matkapuhelin, direkt översatt en resetelefon. Det ersattes dock snabbt av ett annat förslag: kännykkä – efter ordet känny som är en diminutivform av ordet käsi, en hand.

Ex på agglutinerande språk:

Juoksentelisinkohan?

= Jag undrar om jag möjligen skulle lite springa omkring?

Ett välkänt, lurigt exempel är en mening på två ord som kan ha 9 olika betydelser:

1. Kuusi palaa = En gran brinner. (T.ex. en julgran i lågor)
2. Kuusi palaa. = Granen kommer tillbaka. (T.ex. Gran som byggmaterial)
3. Kuusi palaa. = Nummer sex brinner. (6=kuusi)
4. Kuusi palaa. = Nummer sex kommer tillbaka. (om man syftar t.ex. till fotbollsspelaren nr 6)
5. Kuusi palaa. = Sex av dem brinner. (T.ex. 6 av områdets 10 hus är i lågor.)
6. Kuusi palaa. = Sex av dem kommer tillbaka. (6 av 10 personer som lämnade oss just)
7. Kuusi palaa. = Din måne brinner. (kuu= en måne, suffixen -si = din)
8. Kuusi palaa. = Din måne återkommer.
9. Kuusi palaa. = Sex bitar. (en bit= pala, +a, ändelse för partitivformen)

Ett ex på ord utan konsonanter:

Häyöäie (en bröllopsnattsplan)

Långa sammansatta ord är vanliga – vilket kan vara förvirrande, om man tolkar ordet fel:

Aamupalaverihuone

Aamu-palaveri-huone = morgonmötesrum

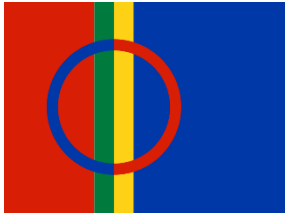
Aamupala-veri-huone = frukost-blod-rum

En uttalsövning:

Yksikseskös yskiskelet, itsekseskös itkeskelet?

(Håller du på med att hosta helt ensam, gråter du alldeles allena?)

Om samiska

Språk: nordsamiska, sydsamiska, lulesamiska, enaresamiska, östsamiska/skoltesamiska, pitesamiska, umesamiska, akkalasamiska, kildinsamsiska, tersamiska

Antal användare: Mellan 20–30.000

Att hälsa på samiska: Buorre beaivi ('Goddag' på nordsamiska)

FLER SAMISKA SPRÅK

Samerna är det ursprungliga folket på Nordkalotten, och användningen av samiska är utspridd på tvärs av gränserna mellan Norge, Sverige, Finland och Ryssland. I dag finns det ungefär 100.000 samer, varav 30% pratar samiska och 10% använder skriftspråket. Samiska är mycket annorlunda än de skandinaviska språken då det tillhör den finsk-ugriska språkstammen, precis som ungerska och finska. Som på finska lägger man trycket på första stavelsen i ordet. Det är så stora skillnader på de samiska dialekterna att de delas upp i tio olika samiska språkgrupper. Skillnaderna kan vara lika stora som mellan norska och isländska.

Nordsamiska är det största språket, och det används av de flesta samerna som bor i Norge. De tio samiska språkgrupperna kan delas upp i ytterligare två grupper; västsamiska och östsamiska. Nordsamiska, lulesamisk, sydsamiska, pitesamiska och umesamiska är västsamiska, medan enaresamiska, skoltesamiska, akkalasamiska, kildinsamiska och tersamiska är östsamiska. Kildinsamiska har, precis som ryska, ett kyrillisk alfabet, medan de andra samiska språkgrupperna tar utgångspunkt i det latinska alfabetet – precis som de andra nordiska språken. Dessutom använder de dessa bokstäver i följande språkgrupper:

- Sydsamiska: İi
- Lulesamiska: Áá Nŋ
- Nordsamiska: Áá Čč Đđ Nŋ Šš ƦƦ Žž
- Enaresamiska: Áá Ââ Ää Čč Đđ Šš Žž
- Skoltesamiska: Áá Ââ Čč ƷƷ Đđ Ğğ Kk Nŋ Öö Šš Žž Åå Ää

ETT RIKT NATURSPRÅK

Samerna är alltså ett urfolk och språket vittnar om ett speciellt förhållande till naturen. Samiska består i hög grad av ord och uttryck som beskriver natur och djurliv, något som har varit nyttigt för samerna i jakt- och fångstmanhang. Som exempel har samerna över 300 ord för snö och is.

De samiska språkgrupperna har inga grammatiska kön eller bestämd eller obestämd artikel, men är däremot verbala språk, som är särskilt upptaget av rörelse. Det betyder att man, genom att lägga till ändelser på verb, ändrar ordets betydning och kan precisera exakt det man vill

förmedla. Ta t.ex. 'njuikut' som exempel, som betyder 'att hoppa'. Ändrar man det till 'njuiket' betyder det att "hoppa endast en gång". 'Njuikkodit' däremot, betyder att "ihållande hoppa". Om man vill precisera att det bara är ett litet hopp, endast en gång, används 'njuikestit'. Om hoppet är ihållande och med flera hopp över en begränsad tid, heter det 'njuikkodit'.

EN KAMP FÖR ATT TA VARA PÅ SPRÅKET

De samiska språken har haft hårda villkor. Särskilt i Norge, där störstadeln av samerna bor, har myndigheterna motarbetat utvecklingen och underhållet av samiska. Det, att samiska politiskt har underlagts norska språket, har i hög grad försvagat språken. Ett resultat av detta är att många av de samiska språken håller på att dö ut och tillhör kategorin "allvarligt hotade språkgrupper".

En stor insats är nödvändig för att hålla ett minoritetsspråk levande bland majoritetsspråket. I dag arbetas det aktivt för att behålla och stärka de samiska språken. Det förs t.ex. en puristisk samisk språkpolitik. Det betyder att man, som man gör med isländska, försöker att producera och inarbeta nya samiska ord och uttryck i stället för att inkludera utländska eller majoritetsspråkets låneord. I dag har samiska en starkare position genom lagar och ordningar, som ska ta vara på språket. I kommuner där samiska är ett officiellt språk kan man kräva undervisning i samiska och förvänta att samiska kan användas i kommunikation med det offentliga.

Samisk har i dag en starkare position genom love og ordninger, som skal tage vare på sproget. I kommuner, hvor samisk er et officielt sprog, kan man kræve undervisning i samisk og forvente, at samisk kan bruges i kommunikation med det offentlige.